

Studenci prowadzą leśne warsztaty dla przedszkolaków – kto kogo uczy?

Magdalena Frączek

Abstrakt. „Lasy dla przedszkolaków” to nowy program edukacyjny zainicjowany w Międzynarodowym Roku Lasów 2011 przez pracowników i studentów Wydziału Leśnego w Krakowie. Wiosną i jesienią 2011 roku odbyły się leśne warsztaty dla przedszkolaków z dwóch krakowskich przedszkoli samorządowych. Zajęcia odbywały się w lesie i w przedszkolach. Dla małych dzieci z dużej aglomeracji miejskiej to często pierwszy bezpośredni kontakt z lasem. Studenci leśnictwa w ramach kursu „Edukacja przyrodniczo-leśna” mieli okazję sprawdzenia się w roli edukatora. Odbiorcami edukacji były zatem nie tylko przedszkolaki, ale także studenci, a pośrednio również nauczyciele przedszkolni i akademiccy. W proces edukacyjny zaangażowano wszystkie zmysły. Wykorzystano metody aktywizujące, które oferują skuteczny sposób poznawania środowiska przyrodniczego. Wielkie zaangażowanie, entuzjazm, spontaniczność, pasje studentów i wyzwalone w trakcie warsztatów pozytywne emocje stawiają tak prowadzoną edukację leśną na wysokim poziomie.

Słowa kluczowe: edukacja leśna, studenci, przedszkolaki, leśne warsztaty

Abstract. Who teaches who? Academic forestry workshops for preschoolers. „Forests for preschoolers” is a new educational program initialised in the International Year of Forests 2011 by students and academic staff of the Faculty of Forestry in Cracow. Forestry workshops for preschoolers from community kindergardens of Cracow were held during spring and fall. The activities took place both in the forest and in the classroom. For small kids that grew up in a large urban agglomeration it is often the first direct contact with the forest. In the framework of the course „Forest Environmental Education” the students of Forestry had a chance to prove themselves as teachers. Not only preschool kids were the recipients of their education, but also other students, as well as preschool teachers. All senses were involved in this educational process. Activation methods were applied, as they provide an effective way of learning about the environment. A great engagement, enthusiasm, spontaneousness, passions of students and the positive emotions triggered during the workshops put this kind of forest environmental education on the highest level.

Keywords: forest education, students, preschoolers, forestry workshops

Wstęp

Organizacja Narodów Zjednoczonych ogłosiła rok 2011 Międzynarodowym Rokiem Lasów. Główne hasło „LASY DLA LUDZI” miało na celu uświadomienie nam wszystkim

znaczenia lasów dla jakości życia 7 miliardów ludzi na świecie, potrzebę ochrony lasów oraz promocję współczesnej gospodarki leśnej. Wezwano wszystkie państwa z odpowiednimi organizacjami rządowymi i pozarządowymi do podjęcia wspólnego wysiłku, którego celem jest podniesienie świadomości na temat ochrony i zrównoważonego wykorzystania wszystkich rodzajów lasów. Podejmując to przesłanie pracownicy i studenci Wydziału Leśnego Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie zainaugurowali program edukacyjny we współpracy z krakowskimi przedszkolami. W przedsięwzięciu wzięli udział studenci III roku kierunku Ochrona Zasobów Leśnych i studenci IV roku kierunku Gospodarka Leśna pod kierunkiem pracownika naukowo-dydaktycznego oraz przedszkolaki i nauczyciele przedszkolni z dwóch przedszkoli samorządowych. Wykorzystując metodę projektu studenci w ramach kursu „Edukacja przyrodniczo-leśna” zaplanowali i zrealizowali warsztaty edukacyjne „Lasy dla przedszkolaków” (fot. 1). Na wiosnę odbyły się dla części przedszkolaków warsztaty w lesie, w Dolinie Grzybowskiej, na terenie Nadleśnictwa Krzeszowice, a dla pozostałych dzieci na terenie przedszkola. W listopadzie odbyła się jesienna edycja warsztatów w drugim krakowskim przedszkolu. Celem niniejszej pracy jest prezentacja nowatorskiego przedsięwzięcia edukacyjnego w szerszym kontekście. Z jednej strony jako ciekawej inicjatywy edukacyjnej, a z drugiej strony jako elementu podnoszącego poziom kształcenia programowego studentów leśnictwa z zakresu edukacji. W warsztatach „Lasy dla przedszkolaków” odbiorcami edukacji są nie tylko dzieci, ale także studenci – przyszli edukatorzy, a pośrednio również nauczyciele przedszkolni i akademicy. W tak zaplanowanym i zrealizowanym procesie dydaktycznym następują reakcje zwrotne pomiędzy uczestnikami.

Fot. 1. Leśne warsztaty w przedszkolu (fot. M. Frączek)
Photo 1. Forestry workshop in kindergarden

Leśne warsztaty, czyli wielostronne poznawanie rzeczywistości

Warsztaty w lesie to najkorzystniejszy dla efektywnego uczenia się dzieci bezpośredni sposób poznawania środowiska i kontaktu z przyrodą. Jeśli zajęcia odbywają się w sali przedszkolnej wówczas stosuje się pomoce dydaktyczne ułatwiające zrozumienie i zapamiętanie omawianych zagadnień przyrodniczych. Dzięki pomocom można dzieci zaciekawić, pobudzić do dostrzeżenia problemu i utrwalenia wiedzy. Podczas warsztatów w lesie pod hasłem „Mieszkańcy lasu” dzieci miały okazję zobaczyć, dotknąć lub usłyszeć leśnych mieszkańców. Mali odkrywcy poznali niektóre owady, gady i ptaki, te pospolite i te, które są rzadsze i podlegają ochronie. Zajęcia ze zwierzętami, nawet tymi najmniejszymi – owadami, wpływają na wyciszenie zachowań, często przełamanie lęków, uprzedzeń, rozwijają spostrzegawczość u małych dzieci (fot. 2). Przedszkolaki dowiedziały się jakie drzewa rosną w naszych lasach, jakie rośliny runa leśnego można spotkać wiosną, które pięknie kwitną, a które ładnie pachną. Niejednokrotnie знаły je jedynie z książek z kolorowymi obrazkami. Przedszkolaki wzięły udział w różnych grach edukacyjnych, zabawach ruchowych i konkursach. Sceneria wiosennego lasu i piękna pogoda dodatkowo podnosiły walor zajęć terenowych. Rozległa się także leśna muzyka. Urozmaiceniem warsztatów był bowiem udział studentów – członków Zespołu Sygnalistów Myśliwskich „HAGARD” działającego na Wydziale Leśnym (fot. 3). Wykonali oni na żywo sygnały łowieckie, opowiedzieli o nich i zaprezentowali dzieciom swoje stroje i instrumenty. Każdy przedszkolak mógł choć na chwile stać się „małym sygnalistą”.

Fot. 2. Przełamywanie negatywnych emocji względem zwierząt (fot. M. Frączek)
Photo 2. Breaking negative emotions towards animals

Fot. 3. Muzyka w wykonaniu sygnalistów myśliwskich z zespołu „Hagard” (fot. M. Fraczek)
Photo 3. Music performed by „Hagard” Hunting Horn Group

Zajęcia w przedszkolu również cieszyły się ogromnym zainteresowaniem, zarówno przedszkolaków, jak i nauczycieli. Tutaj zadanie przed prowadzącymi było znacznie trudniejsze. Jak pokazać las w czterech ścianach przedszkolnej sali? Pojawiły się więc odpowiednie środki dydaktyczne, tj. okazy naturalne w sztucznym środowisku. Są one niezbędne w nauczaniu dzieci młodszych, które dążąc do zaspokajania potrzeb poznawczych, chcą nie tylko przyglądać się różnym elementom rzeczywistości z daleka, lecz także wszystkiego dotknąć, powąchać, posmakować, przełamać lub zajrzeć do środka. Wykorzystano wypchane zwierzęta, wykonany w miniaturze paśnik, leśne owoce, nasiona, liście czy pędy. Dla najmłodszej grupy trzylatków tematem wiodącym były „Głosy lasu”. Studenci wykorzystali środki wizualne (wzrokowe) w postaci ilustracji i fotografii zwierząt, a wykonane z nich puzzle wymagały od dzieci twórczej pracy w grupach. Pojawiły się też środki audytywne (słuchowe). Nagrania dźwięków lasu i odgłosów zwierząt pobudzały wyobraźnię, umożliwiały koncentrację i skupienie. Gra na instrumentach dętych w wykonaniu sygnalistów wprowadziła wszystkich w prawdziwie leśny nastrój. Dzieci poznały też nowe piosenki o tematyce leśnej powiązane z zabawami ruchowymi. Dla starszych dzieci pięcioletnich zostały przygotowane warsztaty „O leśnym jedzeniu”. Przedszkolaki nie tylko dowiedziały się czym żywią się mieszkające w lesie zwierzęta, ale też jakimi leśnymi skarbami ludzie mogą wzbogacić swoje pożywienie. Tu rozbudzono kolejne zmysły. Wielkim zainteresowaniem cieszyły się leśne smakołyki, które każdy mógł poznać i skosztować.

Jesienna edycja warsztatów odbyła się pod hasłem „Co dzieje się zimą w lesie?” Pięć latki wcielając się w rolę mieszkańców lasu dowiadywały się jak przetrwać zimowe miesiące. Poznawały i naśladowały zwierzęta, które zapadają w sen zimowy, dowiedziały się czym żywią się zwierzęta, które nie śpią zimą i co dzieje się zimą w świecie roślin. Atrakcją warsztatów były nagrody – drewniane linijki edukacyjne z artystycznie wykonanymi nadrukami o tematyce leśnej ufundowane przez dziekana Wydziału Leśnego.

Kto kogo uczy?

W sumie w warsztatach wzięło udział blisko 150 przedszkolaków, 20 studentów, 10 nauczycieli przedszkolnych i 1 nauczyciel akademicki.

Wiek przedszkolny to okres wzmoczonej aktywności poznawczej, która przejawia się potrzebą wrażeń i chęcią działania zmierzającej do poznawania otaczającej rzeczywistości. Nowy program edukacyjny „Lasy dla przedszkolaków” skierowano właśnie do najmłodszych. Podstawową, najliczniejszą grupą odbiorców edukacji leśnej prowadzonej w ramach warsztatów stanowiły dzieci w wieku przedszkolnym. Charakter zajęć został dostosowany do poziomu rozwoju intelektualnego oraz wymagań psychofizycznych dzieci od 3 do 6 roku życia. Na etapie tworzenia projektu studenci uwzględnili dużą otwartość małych dzieci na otoczenie zewnętrzne, bogatą fantazję, gotowość do przeżywania i działania, mowę dialogową oraz małą zdolność koncentracji uwagi i dużą ruchliwość (Budniak 2010). Podstawowym celem edukacji leśnej tej grupy wiekowej jest kształtowanie pozytywnej postawy wobec przyrody. Kluczem do ciekawości świata i potrzeby kontaktu z otoczeniem przyrodniczym przejawianym przez młodsze dzieci jest wrażliwość, dlatego należało ją dostrzec i twórczo wykorzystać. Dzieci nie tylko otrzymały wiedzę odnoszącą się do świata przyrody, lasu i jego mieszkańców, lecz dzięki odpowiednio zaplanowanym zajęciom stały się „odkrywcami”. Mogły obserwować, przewidywać, wyjaśniać, a w rezultacie poznać i szanować przyrodę, która ich otacza.

Drugą grupę stanowili studenci leśnictwa wcielający się w rolę edukatorów. Przygotowanie i realizacja warsztatów było jednym z elementów zajęć z „Edukacji przyrodniczo-leśnej”. Celem tego kursu jest przygotowanie absolwenta leśnictwa do samodzielnego prowadzenia zajęć edukacyjnych z zakresu przyrodniczych podstaw leśnictwa, z różnymi grupami społecznymi, o zróżnicowanych wymaganiach i oczekiwaniach. Studenci otrzymali wiedzę teoretyczną w ramach wykładów. Na zajęciach kameralnych, jednym z elementów, było przygotowanie projektu warsztatów edukacyjnych dla dzieci przedszkolnych, a kolejnym realizacja tego projektu. Było to dla studentów zadanie złożone, wymagające dłuższych przygotowań i twórczej inwencji. W przygotowaniu warsztatów zrealizowano wszystkie etapy związane z tworzeniem dobrego projektu, od analizy wstępnej, poprzez opracowanie strategii działania, organizację, do promocji i oceny projektu (Chrzanowski 2007). Hasło programowe, tematyka zajęć, formy pracy z dziećmi i większość pomocy edukacyjnych, w tym plakaty informujące o warsztatach, ilustracje, puzzle, zostały przygotowane przez studentów w trakcie ćwiczeń. Powstały w ten sposób autorskie scenariusze zajęć terenowych i zajęć w przedszkolu. Dyskusja nad nimi pozwoliła na wymianę poglądów i dzielenie się swoimi przemyśleniami. Przywołując piramidę przyswajania wiedzy, wiemy, że dzięki samodzielnemu wykonywaniu czynności przyswajamy aż 90% wiedzy (Taraszkiewicz 1998). Zatem nauczanie innych to dla młodych adeptów leśnictwa najlepsze zapamiętanie zdobytej dotychczas wiedzy leśnej, aktualnych problemów w leśnictwie i w ochronie przyrody. Jest

to również praktyczna próba bycia nauczycielem. W trakcie realizacji projektu, zarówno na warsztatach terenowych jak i w sali przedszkolnej, doszło do swoistej relacji zwrotnej od przedszkolaka do studenta. Studenci mogli doświadczyć tego, jak świat przyrody prowokuje dzieci do zadawania pytań. Młodzi edukatorzy zauważyli, że przedszkolaki oczekują od dorosłych odpowiedzi, nawet jeśli nie rozumieją wszystkich objaśnień. Jako nauczający, studenci mieli okazję ocenić, które metody edukacyjne najlepiej sprawdzają się w tego typu zajęciach z dziećmi, jak kształtuje się aktywność dzieci w trakcie zajęć. Dowiedzieli się także jak praca z dziećmi jest wyczerpująca i wymaga wielostronnej uwagi, ale jednocześnie przynosi ogromną satysfakcję. Przyszli, młodzi leśnicy zdali sobie sprawę z ogromnej potrzeby edukacji leśnej, szczególnie skierowanej do dzieci z dużych aglomeracji miejskich, których kontakt z lasem jest w wielu przypadkach ograniczony. Udział w takim projekcie edukacyjnym umożliwił studentom nabycie umiejętności planowania, organizowania i prowadzenia zajęć, z zastosowaniem poznanych elementów metodyki edukacyjnej i wykorzystaniem odpowiedniej bazy dydaktycznej. Kształtują się także postawy i kompetencje młodych edukatorów, którzy nabywają świadomość znaczenia edukacji przyrodniczo-leśnej w różnych grupach wiekowych.

Nauczyciele przedszkolni uczestnicząc w warsztatach także stali się odbiorcami edukacji leśnej. Ich obecność nie ograniczała się jedynie do opieki i zapewnienia bezpieczeństwa dzieciom. Wykorzystanie w warsztatach metod aktywizujących spowodowało, że wszyscy uczestnicy, łącznie z nauczycielami przedszkolnymi, zostali zaangażowani do odkrywania leśnej rzeczywistości. W codziennej pracy z dziećmi nauczyciel jest zdany na własne umiejętności i siły. W tym przypadku zajęcia były okazją dla nauczycieli do głębszego poznania zagadnień związanych z lasem, gospodarką leśną oraz zwyczajami i tradycjami leśnymi. Studenci stali się zatem pośrednio nauczycielami również dla tej grupy uczestniczącej w zajęciach, zarówno w lesie jak i w przedszkolu. I w tym przypadku nastąpiła relacja zwrotna od nauczyciela przedszkolnego do studenta. Studenci, często nie mający na co dzień bezpośredniego kontaktu z małymi dziećmi, mieli okazję zobaczyć jak nauczyciele komunikują się ze swoimi podopiecznymi, jak radzą sobie z różnymi reakcjami i zachowaniami małych dzieci.

Realizacja leśnych warsztatów edukacyjnych „Lasy dla przedszkolaków” spowodowała zaistnienie jeszcze jednej relacji zwrotnej – od studenta do nauczyciela akademickiego. Doświadczenia zdobyte przez pracownika naukowo-dydaktycznego podczas planowania i realizacji projektu wspólnie ze studentami pozwalają na dalsze rozwijanie i udoskonalanie tak prowadzonej działalności edukacyjnej, jak również na weryfikację niektórych rozwiązań. Poszerzają wiedzę, ale przede wszystkim umacniają w przekonaniu, że tego typu inicjatywy są cennym uzupełnieniem kształcenia programowego studentów leśnictwa.

Co decyduje o powodzeniu tak prowadzonej edukacji leśnej?

Najważniejsze elementy decydujące o powodzeniu tak zaplanowanych i prowadzonych zajęć to chęć przekazania swojej wiedzy, otwartość, spontaniczność i bezinteresowność młodych ludzi, stawiających pierwsze kroki w roli edukatorów. Młody wiek sprawiał, że studenci łatwo nawiązywali dobry kontakt z dziećmi. Na kolejnym miejscu należy wymienić ciekawe, autorskie scenariusze, dostosowane do wieku odbiorcy oraz oryginalne pomoce dydaktyczne (fot. 4). Atrakcyjność edukacji podnoszą też w istotny sposób zajęcia prowadzone w terenie, w lesie. Trzeba sobie zdawać sprawę z faktu, że dla małych dzieci, w wieku

przedszkolnym, z dużej aglomeracji miejskiej to często pierwszy bezpośredni kontakt z lasem i żyjącymi tam organizmami. To możliwość kontaktu z przyrodą, elementami środowiska w naturalnych barwach, kształtach, wielkościach, w warunkach, w których występują. Pozwala to poznać dzieciom żywe organizmy w ich naturalnym otoczeniu. Są to najlepsze zajęcia, spontaniczne, często nieprzewidywalne, które nie są nudne, a przez to niezwykle i niezapomniane. Dobrze przygotowane i przeprowadzone warsztaty w przedszkolu z zaangażowaniem wszystkich zmysłów też pozostają na długo w pamięci dzieci i zarazem odpowiadają w pełni nowoczesnym założeniom edukacji przyrodniczej (Pankowska 1997, Cichy, Pałyga 1995, Pankowska 1997). Wielkie zaangażowanie, entuzjazm, rozmaite pasje studentów i wyzwalane w trakcie warsztatów pozytywne emocje stawiają tak prowadzoną edukację przyrodniczo-leśną na wysokim poziomie. Choć te elementy powinny cechować każdą działalność człowieka, nie zawsze są obecne, jednak w tym przypadku ujawniły się w całej pełni. Jest to dobra edukacja dla wszystkich uczestniczących w niej grup przy jednocześnie niskich nakładach finansowych.

Fot. 4. Dzieci uczą się jak rozpoznawać drzewa (fot. M. Frączek)
Photo 4. Children learn how to recognize trees

Podsumowanie

Warsztaty „Lasy dla przedszkolaków” zostały przyjęte z dużym entuzjazmem nie tylko przez najmłodszych uczestników, ale również przez wychowawców i nauczycieli przedszkoli, którzy chwalili studentów za ich wiedzę, podejście i zaangażowanie. Dla studentów taka

edukacja to nie tylko pogłębienie wiedzy, ale także źródło satysfakcji. W trakcie warsztatów następuje przepływ informacji między studentami a kilkuletnimi dziećmi, a także między studentami a nauczycielami przedszkolnymi. Dla każdej z tych grup ma to użyteczne znaczenie. W tak zaplanowanym i zrealizowanym procesie dydaktycznym zmianie podlegają zarówno nauczani jak i uczący. Nie można jednoznacznie odpowiedzieć na postawione w tytule artykułu pytanie – kto kogo uczy? Wzajemne relacje przeplatają się, wpływając na podniesienie wiedzy, zdobywanie nowych umiejętności i kształtowanie postaw oraz kompetencji społecznych. Kontynuacja tego programu pozwoli, by co roku nowi adepci nauk leśnych mogli próbować swych sił w roli nauczycieli i wprowadzać nowe zastępy przedszkolaków w świat przyrody, niedostrzegalnej często z wielkomiejskiej perspektywy. Szczególnie potrzebne są zajęcia terenowe. Spacer czy wycieczki do lasu to pożądana, choć trudna dla nauczycieli forma pracy z dziećmi (Dunin-Wąsowicz 1980, Studzińska 1989). Niejednokrotnie w przedszkolach w dużej aglomeracji miejskiej spacer często ogranicza się do parków lub ogrodów, a wycieczki przyrodnicze mające na względzie realizację celów dydaktycznych organizuje się rzadko i głównie w pracy z dziećmi starszymi (Gutowska 1989). Taka działalność w przyszłości może być również doskonałą formą promocji uczelni. Kształcenie studentów na poziomie akademickim zostało w sposób praktyczny wkomponowane w realizowaną przez Lasy Państwowe i inne organizacje pozarządowe edukację leśną społeczeństwa.

Literatura

- Budniak A. 2010. Edukacja społeczno-przyrodnicza dzieci w wieku przedszkolnym i młodszym szkolnym. Impuls, Kraków.
- Cichy D., Pałyga E. J. 1995 (red). Edukacja ekologiczna w Polsce. AKEI, Warszawa.
- Chrzanowski T. (red.) 2007. ABC edukacji leśnej. CILP, Warszawa.
- Dunin-Wąsowicz M. (red.) 1980. Vademecum nauczyciela sześciolatek. WSiP, Warszawa.
- Pankowska K. 1997. Edukacja przez dramę. WSiP, Warszawa.
- Okoń W. 1970. Zarys dydaktyki ogólnej. WSiP, Warszawa.
- Studzińska M. 1989. Dzieci przedszkolne poznają przyrodężywioną. WSiP, Warszawa.
- Taraszkiewicz M. 1998. Jak uczyć lepiej? Czyli refleksyjny praktyk w działaniu. CODN, Warszawa.

Magdalena Frączek

Uniwersytet Rolniczy w Krakowie

Instytut Bioróżnorodności Leśnej

Wydział Leśny

rlfraczek@cyf-kr.edu.pl